BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARINING BOG'LANISHLI NUTQINI RIVOJLANTIRISHDA INTERFAOL METODLARNING SAMARADORLIGI (ONA TILI DARSLARI MISOLIDA)

Raxmonova Feruza
Namangan davlat pedagogika instituti 2-bosqich magistranti

Annotatsiya. *Maqolada boshlang'ich sinf ona tili darslarida o'quvchilarning bog'lanishli nutqini rivojlantirishda interfaol metodlarni qo'llash samaradorligi o'rganilgan. Pedagogik tajriba-sinov 3-sinfning 60 nafar o'quvchisi (tajriba va nazorat guruhlari) ishtirokida 12 hafta davomida o'tkazildi. Tajriba guruhida klaster, aqliy hujum, rasmlar ketma-ketligi asosida hikoya tuzish, hikoyani davom ettirish, juftlikda tahrir va rolli o'yin metodlari tizimli qo'llandi. Natijalarga ko'ra, nutqning umumiy ko'rsatkichi tajriba guruhida 52,1 foizga, nazorat guruhida 15,0 foizga oshdi; eng katta o'sish original g'oya mezonida kuzatildi. Maqola boshlang'ich sinf o'qituvchilari uchun amaliy tavsiyalar bilan yakunlanadi.*

Kalit so'zlar: *bog'lanishli nutq, interfaol metodlar, ona tili, boshlang'ich ta'lim, kreativlik, hikoya tuzish.*

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ В РАЗВИТИИ СВЯЗНОЙ РЕЧИ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ (НА ПРИМЕРЕ УРОКОВ РОДНОГО ЯЗЫКА)

Abstract. *The article examines the effectiveness of interactive methods in developing coherent speech of primary school pupils in native language lessons. A pedagogical experiment lasting 12 weeks involved 60 third-grade pupils divided into an experimental and a control group. The experimental group systematically used clustering, brainstorming, picture-sequence storytelling, story continuation, peer editing and role play. The total speech score increased by 52,1 % in the experimental group and by 15,0 % in the control group, with the largest gain in the originality of ideas. The article concludes with practical recommendations for primary school teachers.*

Keywords: *coherent speech, interactive methods, native language, primary education, creativity, storytelling.*

THE EFFECTIVENESS OF INTERACTIVE METHODS IN DEVELOPING COHERENT SPEECH IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS (ON THE EXAMPLE OF MOTHER TONGUE LESSONS)

Аннотация. *В статье рассматривается эффективность интерактивных методов в развитии связной речи младших школьников на уроках родного языка. Педагогический эксперимент продолжительностью 12 недель проведён с участием 60 учеников третьего класса, разделённых на экспериментальную и контрольную группы. В экспериментальной группе системно применялись кластер, мозговой штурм, рассказ по серии картинок, продолжение рассказа, взаимное редактирование и ролевая игра. Общий показатель речи вырос на 52,1 % в экспериментальной и на 15,0 % в контрольной группе; наибольший прирост отмечен по критерию оригинальности идей. Статья завершается практическими рекомендациями для учителей начальных классов.*

Ключевые слова: *связная речь, интерактивные методы, родной язык, начальное образование, креативность, составление рассказа.*

1. KIRISH

Bugungi kunda umumiy o‘rta ta’lim oldidagi muhim vazifalardan biri o‘quvchilarda o‘z fikrini erkin, izchil va til me’yorlariga mos ifodalay oladigan nutqiy kompetensiyani shakllantirishdir. O‘zbekiston Respublikasi xalq ta’limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi o‘quv-tarbiya jarayoniga ta’limning innovatsion shakllari va usullarini joriy etishni nazarda tutadi [1]. “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonun ham ta’lim sifatini oshirish va o‘quvchi shaxsini har tomonlama rivojlantirishni davlat siyosatining muhim yo‘nalishi sifatida belgilaydi [2].

Boshlang‘ich sinfda ona tili fani nutq madaniyatining poydevorini yaratadi. Bu bosqichda o‘quvchi alohida so‘z va gaplar bilan ishlashdan bog‘lanishli matn yaratishga o‘tadi. Bog‘lanishli nutq deganda fikrning mazmunan izchil, kompozitsion jihatdan tugal va grammatik jihatdan to‘g‘ri bayon etilishi tushuniladi. Ona tili o‘qitish metodikasiga bag‘ishlangan asarlarda bog‘lanishli nutq ustida ishlash til bilimlarini amaliy ko‘nikmaga aylantiruvchi asosiy yo‘nalish sifatida qaraladi [3; 4; 5].

Shu bilan birga, maktab amaliyoti kuzatuvlari shuni ko‘rsatadiki, bayon va hikoya yozish mashg‘ulotlari ko‘pincha o‘qituvchi namunasini qayta so‘zlash bilan cheklanadi. Natijada o‘quvchilarning lug‘at zaxirasi kengaymaydi, matnlar bir-biriga o‘xshash bo‘lib qoladi, o‘z g‘oyasini bildirishga bo‘lgan ehtiyoj susayadi. Bu holat nutqiy faoliyatda o‘quvchining faol va ijodiy ishtirokini ta’minlaydigan metodlarga ehtiyojni oshiradi.

Bog‘lanishli nutq bir necha o‘zaro bog‘liq tarkibiy qismdan iborat: mazmun izchilligi, so‘z va ibora tanlash, matn kompozitsiyasi, tasviriy vositalar va til me’yorlariga rioya. M.R. Lvov nutq o‘stirish ishini tizimli, ya’ni so‘zdan gapga, gapdan matnga bosqichma-bosqich tashkil etish tamoyilini asoslaydi [5]. O‘zbek ona tili metodikasida ham o‘quvchi nutqini hikoya, bayon va insho kabi turli shakldagi mashg‘ulotlar orqali

rivojlantirish tavsiya etiladi [3; 4]. Mazkur yondashuvlar tadqiqotda ishlab chiqilgan metodlar tizimining ketma-ketligi uchun asos bo‘ldi.

Kreativlik va nutq rivoji o‘zaro chambarchas bog‘liq. Bola yangi g‘oya o‘ylab topganda, uni ifodalash uchun mos so‘z va gap qurilmalarini izlaydi; bu esa lug‘at va sintaktik imkoniyatlarning faol ishlatilishiga olib keladi. Aksincha, boy lug‘at va ravon ifoda g‘oyani to‘liq ro‘yobga chiqarish imkonini beradi. Shu bois ijodiy topshiriqlarni nutq o‘stirishning ajralmas qismi sifatida qarash o‘rinli. Masalan, Rodari taklif etgan “fantastik binom” mashqida o‘quvchi o‘zaro aloqasiz ikki so‘zni bitta hikoyada bog‘lashi kerak; bu tasavvur va nutqiy ifodani bir vaqtda ishga soladi [10].

Interfaol ta’lim o‘quvchining dars jarayonidagi o‘rnini o‘zgartiradi: u tayyor bilimni qabul qiluvchidan bilimni yaratuvchi va hamkorlikda sinovdan o‘tkazuvchi ishtirokchiga aylanadi. Boshlang‘ich sinfda bu usullar o‘yin elementlari, ko‘rgazmali tayanchlar va qisqa muddatli juftlik ishlari bilan uyg‘unlashganda yoshga mos bo‘ladi. Ayni paytda interfaol usullar o‘z-o‘zidan natija bermaydi: ularning samarasi topshiriqning aniq maqsadi, baholash mezonlari va o‘qituvchi tomonidan tizimli boshqarilishiga bog‘liq. Shu sababli tadqiqotda har bir metod muayyan nutqiy ko‘nikma bilan bog‘landi, natijalar esa mezonlar kesimida baholandi.

Interfaol metodlar nazariy jihatdan L.S. Vygotskiyning ta’lim bolaning yaqin rivojlanish zonasida, kattalar va tengdoshlar bilan hamkorlikda samarali bo‘lishi haqidagi g‘oyasiga tayanadi [6]. Ijodiy fikrlash J. Gilford tomonidan divergent, ya’ni bir masala bo‘yicha ko‘p yechim topa olish qobiliyati sifatida tahlil qilingan [7], zamonaviy tadqiqotlarda esa ijodkorlik originallik va maqsadga muvofiqlikning uyg‘unligi sifatida ta’riflanadi [8]. Aqliy hujum [9] va fantaziya mashqlari [10] kabi usullar aynan shu sifatlarni nutqiy faoliyat jarayonida rivojlantirish imkonini beradi. Biroq bu usullarning bog‘lanishli nutqning alohida mezonlari kesimidagi ta’siri amaliy o‘lchovlar asosida kamroq yoritilgan.

Tadqiqotning maqsadi 3-sinf ona tili darslarida interfaol metodlar tizimining o‘quvchilar bog‘lanishli nutqini rivojlantirishdagi samaradorligini aniqlashdan iborat. Tadqiqot gipotezasi: agar nutq o‘stirish mashg‘ulotlarida interfaol metodlar tizimli va murakkablik ortib borish tartibida qo‘llansa, o‘quvchilarning bog‘lanishli nutq ko‘rsatkichlari an’anaviy usulda o‘qitilgan o‘quvchilarnikidan yuqori bo‘ladi. Maqsadga erishish uchun uchta vazifa belgilandi: metodlar tizimini ishlab chiqish; uni tajriba-sinovdan o‘tkazish; natijalarni mezonlar kesimida tahlil qilib, amaliy tavsiyalar berish.

2. METODLAR

Tadqiqot dizayni va ishtirokchilar. Tadqiqot nazorat guruhi bilan o‘tkazilgan pedagogik tajriba-sinov usulida amalga oshirildi. Unda 3-sinfning 60 nafar o‘quvchisi (8–

9 yosh) ishtirok etdi: tajriba guruhi (TG) – 30, nazorat guruhi (NG) – 30 nafar. Guruhlar o‘quv dasturi, o‘qituvchi malakasi va dastlabki nutq ko‘rsatkichlari bo‘yicha o‘xshash sinflardan tanlandi. Tajriba 2025–2026-o‘quv yilining ikkinchi yarmida 12 hafta davom etdi. Ishtirokchilarning shaxsiy ma’lumotlari kodlar bilan almashtirildi, ota-onalardan ishtirok uchun rozilik olindi.

Baholash vositalari. Dastlabki va yakuniy kesimlarda barcha o‘quvchilarga bir xil topshiriq berildi: beshta rasm ketma-ketligi asosida 25 daqiqa ichida yozma hikoya tuzish. Matnlar besh mezon bo‘yicha 1 dan 5 ballgacha baholandi: mazmun izchilligi; lug‘at boyligi va so‘z tanlash; original g‘oya va tasviriy vositalar; kompozitsiya; til me’yorlariga rioya. Mezonlarni tanlashda E. Torrance ta’riflagan ijodiy fikrlash ko‘rsatkichlari – ravonlik, moslashuvchanlik, originallik va ishlanganlik [11] hamda bog‘lanishli nutqqa qo‘yiladigan metodik talablar [5] hisobga olindi. Umumiy ball 5 dan 25 gacha bo‘lib, 20–25 ball – yuqori, 13–19 ball – o‘rta, 5–12 ball – past daraja sifatida talqin qilindi. Har bir matnni ikki mustaqil o‘qituvchi baholadi, baholar farq qilgan holatlarda yakuniy ball kelishuv asosida belgilandi. Mezonlar varaqasining qisqacha mazmuni 1-jadvalda berilgan.

1-jadval. Yozma nutqni baholash mezonlari (qisqartirilgan varaqa)

Mezon	1–2 ball	3 ball	4–5 ball
Mazmun izchilligi	Voqealar tartibsiz, rasmlar bilan bog‘lanmagan	Asosiy voqealar bor, ayrim bog‘lanishlar buzilgan	Voqealar mantiqan izchil, barcha rasmlar yoritilgan
Lug‘at boyligi	So‘zlar takrorlanadi, tasvir kam	Lug‘at yetarli, takrorlar uchraydi	Sinonim va ifodali so‘zlar o‘rinli qo‘llangan
Original g‘oya	Namuna takrorlanadi	Bitta mustaqil g‘oya yoki detal bor	O‘ziga xos syujet, taqqos yoki tasviriy ifoda bor
Kompozitsiya	Qismlar ajratilmagan	Kirish yoki yakun yetishmaydi	Kirish, asosiy qism va yakun mavjud
Til me’yorlari	Imlo va grammatik xatolar ko‘p	Xatolar kam, ma’noga xalaqit bermaydi	Xatolar deyarli yo‘q

Tajriba jarayoni. TG da ona tili darslarining nutq o'stirish bosqichida (har darsda 10–12 daqiqa, haftasiga uch marta) 2-jadvalda keltirilgan oltita metod qo'llandi. Ishlar so'z darajasidan (klaster) g'oya darajasiga (aqliy hujum), so'ngra matn darajasiga (rasmlar asosida hikoya, hikoyani davom ettirish) o'tish tartibida tashkil etildi; juftlikda tahrir va rolli o'yin mustahkamlash bosqichida qo'llandi. NG da mashg'ulotlar an'anaviy usulda – namuna asosida bayon, savol-javob va umumiy sinf bilan reja tuzish orqali olib borildi. Mavzular va dars soatlari ikkala guruhda bir xil edi.

Dars tuzilmasi va bosqichlar. Nutq o'stirish bosqichi uch qismdan iborat bo'ldi: tayyorlov (klaster yoki aqliy hujum orqali so'z va g'oyalar to'planadi; 3–4 daqiqa), yaratish (o'quvchi yakka yoki juftlikda avval og'zaki, so'ng yozma matn tuzadi; 5–6 daqiqa) hamda tahrir va taqdimot (matn mezonlar varaqasi bo'yicha tekshiriladi, 2–3 nafar o'quvchi hikoyasini sinfga o'qib beradi; 2–3 daqiqa). Tajribaning birinchi to'rt haftasida asosan klaster va aqliy hujum, beshinchi–sakkizinchi haftalarda rasmlar ketma-ketligi va hikoyani davom ettirish, so'nggi to'rt haftada juftlikda tahrir va rolli o'yin hamda avvalgi metodlarning uyg'unlashgan shakllari qo'llandi. NG da shu vaqt oralig'ida o'qituvchi bir xil mavzularda namunali matn o'qib berdi va savol-javob orqali reja tuzdirdi.

2-jadval. Tajribada qo'llangan interfaol metodlar tizimi

Metod	Mohiyati	Topshiriq namunasi	Rivojlantiriladigan ko'nikma
Klaster	Markaziy so'z atrofida ma'nodosh so'z va iboralar guruhlanib, sxema tuziladi	"Kuz" so'zi atrofida 8–10 ta so'z va ibora topish	Lug'at boyligi
Aqliy hujum [9]	Mavzu bo'yicha g'oyalar vaqt chegarasida, baholanmasdan to'planadi	"Agar men sehrgar bo'lsam..." mavzusida g'oyalar yig'ish	G'oyalar xilma-xilligi
Rasmlar ketma-ketligi	4–5 ta rasm asosida reja tuziladi va hikoya yoziladi	"Bahor kuni" rasmlar turkumi bo'yicha hikoya	Izchillik, kompozitsiya
Hikoyani davom ettir [10]	Hikoyaning boshlanishi beriladi, voqealar o'quvchi tomonidan davom ettiriladi	"Maktab hovlisida g'alati xat topildi..."	Original g'oya, tasvir

Metod	Mohiyati	Topshiriq namunasi	Rivojlantiriladigan ko‘nikma
Juftlikda tahrir	Juftlar bir-birining matnini mezonlar varaqasi bo‘yicha tekshiradi	“Xatoni top” va “Matnni boyit” varaqalari	Til me’yorlari
Rolli o‘yin	Hikoya qahramonlari nutqi sahnalashtiriladi	“Qahramon bilan intervyu”	Og‘zaki nutq, ifodalilik

Metodlarning qo‘llanish namunasi. Masalan, “Bahor kuni” mavzusidagi darsda o‘quvchilar doskadagi “bahor” so‘zi atrofida klaster tuzib, unga ma’nodosh va bog‘liq so‘zlarni (iliq, yomg‘ir, ko‘klam, uyg‘onish, gulzor) joylashtirdilar. Keyin to‘rtta rasm bo‘yicha jamoaviy reja tuzildi, juftliklar hikoyani og‘zaki aytib chiqdi va har bir o‘quvchi matnni yozma bayon etdi. Yakunda juft hamkor mezonlar varaqasi asosida bitta yaxshi jumlani belgiladi va bitta takomillashtirish bo‘yicha tavsiya yozdi. Shu tariqa o‘quvchi har bir bosqichda aniq vazifa va tayanchga ega bo‘ldi, o‘qituvchi esa tayyor matn bermasdan, faqat yo‘naltiruvchi savollar bilan ishladi.

Ma’lumotlarni tahlil qilish. Natijalar o‘rtacha arifmetik qiymat, foiz va nisbiy o‘sish ko‘rsatkichi (yakuniy va dastlabki ballar ayirmasining dastlabki ballga nisbati, %) yordamida tahlil qilindi.

3. NATIJALAR

Dastlabki kesimda guruhlar deyarli bir xil natija ko‘rsatdi: TG da o‘rtacha umumiy ball 12,17, NG da 12,20 bo‘ldi (farq 0,03 ball). Ikkala guruhda ham eng past ko‘rsatkich original g‘oya mezonida qayd etildi (mos ravishda 2,10 va 2,13).

Yakuniy kesimda TG ning o‘rtacha umumiy balli 18,51 ga yetdi (o‘sish 6,34 ball, ya’ni 52,1 %), NG da esa 14,03 ni tashkil etdi (o‘sish 1,83 ball, ya’ni 15,0 %). Guruhlar o‘rtasidagi farq 4,48 ballga yetdi. Ko‘rsatkichlar mezonlar kesimida 3-jadvalda keltirilgan.

3-jadval. Bog‘lanishli nutq mezonlari bo‘yicha o‘rtacha ballar (1–5 ball shkalasi; TG – tajriba, NG – nazorat guruhi; har biri n = 30)

Mezon	TG dastlabki	TG yakuniy	TG o‘sish	NG dastlabki	NG yakuniy	NG o‘sish
Mazmun izchilligi	2,57	3,87	+1,30	2,60	2,97	+0,37
Lug‘at boyligi va so‘z tanlash	2,43	3,77	+1,34	2,40	2,83	+0,43

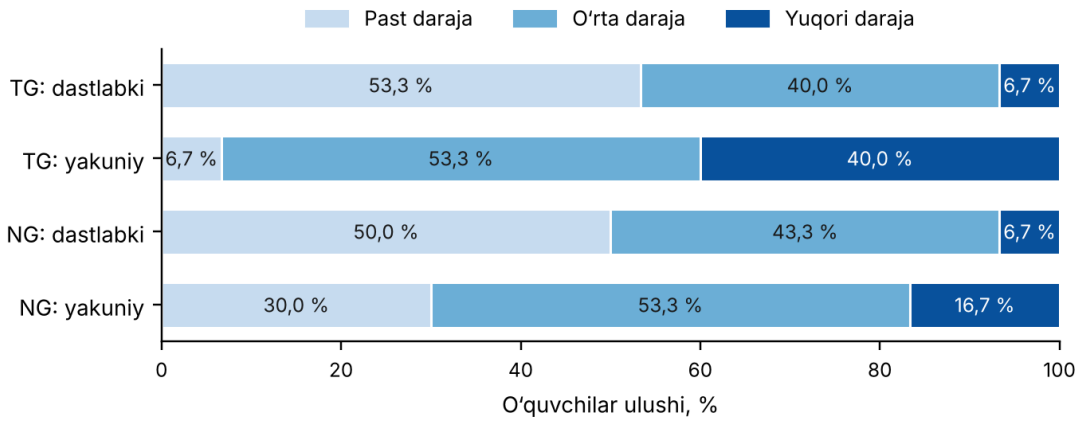
Mezon	TG dastlabki	TG yakuniy	TG o‘sish	NG dastlabki	NG yakuniy	NG o‘sish
Original g‘oya va tasviriy vositalar	2,10	3,70	+1,60	2,13	2,50	+0,37
Kompozitsiya (kirish, asosiy qism, yakun)	2,37	3,80	+1,43	2,40	2,80	+0,40
Til me’yorlariga rioya (imlo, grammatika)	2,70	3,37	+0,67	2,67	2,93	+0,26
Jami (25 balldan)	**12,17**	**18,51**	**+6,34**	**12,20**	**14,03**	**+1,83**

Jadvaldan ko‘rinadiki, TG da eng katta o‘sish original g‘oya mezonida qayd etildi (+1,60 ball; 76,2 %). Undan keyin kompozitsiya (+1,43), lug‘at boyligi (+1,34) va mazmun izchilligi (+1,30) mezonlari turadi. Til me’yorlariga rioya qilish mezonida o‘sish eng kichik bo‘ldi (TG da +0,67, NG da +0,26). NG da barcha mezonlar bo‘yicha o‘sish 0,26 dan 0,43 ballgacha oraliqda bo‘ldi.

Nisbiy o‘sish bo‘yicha ham shu tartib saqlandi. TG da original g‘oya mezoni 76,2 foiz, kompozitsiya 60,3 foiz, lug‘at boyligi 55,1 foiz, mazmun izchilligi 50,6 foiz, til me’yorlari esa 24,8 foizga oshdi. NG da bu ko‘rsatkichlar 17,4 foiz, 16,7 foiz, 17,9 foiz, 14,2 foiz va 9,7 foizni tashkil etdi.

Nutq darajalari bo‘yicha taqsimot 1-rasmda ko‘rsatilgan. TG da yuqori daraja ulushi 6,7 % dan 40,0 % gacha oshdi, past daraja ulushi esa 53,3 % dan 6,7 % gacha kamaydi. NG da yuqori daraja 6,7 % dan 16,7 % gacha oshdi, past daraja 50,0 % dan 30,0 % gacha kamaydi.

Boshqacha aytganda, TG da o‘rta va yuqori darajadagi o‘quvchilar ulushi 46,7 % dan 93,3 % gacha oshdi, NG da esa 50,0 % dan 70,0 % gacha. Yakuniy kesimda TG o‘quvchilarining deyarli barchasi o‘rta va undan yuqori darajaga chiqdi, NG da esa har uchinchi o‘quvchi past darajada qoldi. Mezonlar tartibi ham o‘zgardi: TG da dastlab eng past bo‘lgan original g‘oya (2,10) va kompozitsiya (2,37) mezonlari yakunda 3,70 va 3,80 ballga yetdi, dastlab eng yuqori bo‘lgan til me’yorlari mezoni (2,70) esa yakunda eng quyi o‘ringa tushdi (3,37).

1-rasm. O'quvchilarning nutq rivojlanish darajalari bo'yicha taqsimoti (%)

4. MUHOKAMA

Olingan natijalar interfaol metodlar tizimi bog'lanishli nutqni an'anaviy usulga qaraganda sezilarli darajada samaraliroq rivojlantirishini ko'rsatadi: TG dagi umumiy o'sish NG dagidan taxminan 3,5 baravar yuqori bo'ldi. Bu tadqiqot gipotezasini tasdiqlaydi.

Original g'oya mezonidagi eng katta o'sishni aqliy hujum va "hikoyani davom ettir" topshiriqlari bilan izohlash mumkin: ular o'quvchini tayyor namunadan chiqarib, bir masala bo'yicha bir nechta variant yaratishga undaydi. Bu Gilford ta'riflagan divergent fikrlash [7] hamda Osborn [9] va Rodari [10] taklif etgan usullarning mohiyatiga mos keladi. Lug'at boyligi va kompozitsiya mezonlaridagi o'sishda klaster va rasmlar ketma-ketligi tayanch vositasi vazifasini o'tagan: o'quvchi yozishdan oldin so'zlar va voqealar rejasiga ega bo'ldi.

Juftlikda tahrir va rolli o'yin mashg'ulotlari Vygotskiy ta'kidlagan hamkorlik muhitini yaratdi [6]: o'quvchi tengdoshining matnida xatoni ko'rib, o'z matniga nisbatan ham tanqidiy qarashni o'rgandi. Shunga qaramay, til me'yorlari mezonidagi o'sish boshqalarga nisbatan sust bo'ldi. Demak, ijodiy erkinlik grammatik va imloviy nazoratni o'z-o'zidan kuchaytirmaydi. Ijodkorlik originallik bilan birga maqsadga muvofiqlikni ham talab etgani uchun [8], ijodiy mashqlarni maxsus imlo va grammatika ishlari bilan uyg'un rejalashtirish lozim.

Natijalarni pedagogik shartlar nuqtai nazaridan ham sharhlash lozim. Birinchidan, TG da metodlar tasodifiy emas, murakkablik ortib borish tartibida va aniq nutqiy ko'nikmaga bog'lab qo'llandi. Ikkinchidan, har bir topshiriq natijasi oldindan ma'lum mezonlar bo'yicha baholandi, bu esa o'quvchiga nimaga intilish kerakligini ko'rsatdi. Uchinchidan, qisqa va muntazam mashg'ulotlar (haftasiga uch marta) ko'nikmaning barqaror shakllanishiga imkon berdi. NG da esa o'quvchilar asosan tayyor

namunaga tayanib ishlagani sababli yangi g‘oya yaratish imkoniyati cheklangan edi; bu original g‘oya mezonida NG dagi o‘sishning kichikligini (+0,37) tushuntirishi mumkin.

Natijalar bog‘lanishli nutqni bosqichma-bosqich, so‘zdan matnga qarab rivojlantirish tamoyiliga [5] hamda ijodiy topshiriqlar lug‘atni faollashtiradi degan qarashlarga [7; 10] mos keladi. Metodlarning har biri nutqning muayyan jihatiga ko‘proq ta’sir ko‘rsatdi: klaster lug‘atni, rasmlar ketma-ketligi izchillik va kompozitsiyani, aqliy hujum va hikoyani davom ettirish original g‘oyani, juftlikda tahrir til me’yorlarini shakllantirishga xizmat qildi. Bu o‘qituvchiga metodni dars maqsadiga qarab tanlash imkonini beradi.

Tajribani sinfda 30 nafar o‘quvchi bo‘lgan sharoitda qo‘shimcha jihozlarsiz o‘tkazish mumkin bo‘ldi: asosiy vositalar doska, rasmlar turkumi va mezonlar varaqasi edi. Bu taklif etilgan tizimning amaliy jihatdan qulayligini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, o‘qituvchi uchun muhim talab shundan iboratki, interfaol topshiriqlar tayyorlanishi va ularning natijalari muntazam baholanishi kerak; aks holda metodlar o‘yin tusini olib, nutqiy maqsaddan chetga chiqishi mumkin.

Tadqiqotning cheklovlari bor: tanlama kichik (60 nafar), muddat qisqa (12 hafta), tajriba cheklangan sharoitda o‘tkazildi, baholash esa asosan ekspert bahosiga tayanadi. Shu sababli natijalarni keng umumlashtirishdan oldin ularni kattaroq tanlamada va statistik mezonlar (masalan, Mann–Uitni U-mezoni) yordamida tekshirish maqsadga muvofiq.

Amaliy tavsiyalar: birinchidan, har bir ona tili darsida nutq o‘stirishga 10–12 daqiqa ajratish; ikkinchidan, metodlarni “so‘z – g‘oya – matn” ketma-ketligida qo‘llash; uchinchidan, har bir ijodiy mashqdan so‘ng o‘quvchilarga mezonlar varaqasi asosida o‘zaro tahrir qilish imkonini berish.

5. XULOSA

Tadqiqot natijalari quyidagi xulosalarga asos bo‘ldi. Birinchidan, boshlang‘ich sinf ona tili darslarida klaster, aqliy hujum, rasmlar asosida hikoya tuzish, hikoyani davom ettirish, juftlikda tahrir va rolli o‘yin metodlarini birgalikda qo‘llash o‘quvchilarning bog‘lanishli nutqini rivojlantirishda samarali. Ikkinchidan, bu metodlar ayniqsa original g‘oya, kompozitsiya va lug‘at boyligi mezonlarida yuqori natija beradi. Uchinchidan, til me’yorlariga rioya qilish ko‘nikmasi alohida, maqsadli mashqlar bilan mustahkamlanishi lozim. To‘rtinchidan, taklif etilgan tizim boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari tomonidan qo‘shimcha resurslarsiz, darsning qisqa bosqichida qo‘llanishi mumkin. Tadqiqot natijalaridan boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining malaka oshirish kurslarida hamda ona tili o‘qitish metodikasi fanini o‘qitishda foydalanish maqsadga muvofiq. Kelgusida tadqiqotni turli sinflar va hududlar o‘quvchilari ishtirokida, uzoqroq

muddatda va og‘zaki nutq ko‘rsatkichlarini ham qo‘shgan holda davom ettirish ilmiy jihatdan o‘rinli.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi PF-5712-son Farmoni. O‘zbekiston Respublikasi xalq ta’limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida. – URL: https://lex.uz/docs/-4312785

2. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. 2020-yil 23-sentabr, O‘RQ-637-son.

3. Qosimova K., Matchonov S., G‘ulomova X., Yo‘ldosheva Sh., Sariyev Sh. Ona tili o‘qitish metodikasi. – Toshkent: Nizomiy nomidagi TDPU, 2009.

4. Matchonov S., Bakiyeva H., G‘ulomova X., Yo‘ldosheva Sh., Xolboyeva G. Boshlang‘ich sinflarda ona tili o‘qitish metodikasi. – Toshkent: Ishonchli hamkor, 2021.

5. Львов М.Р. Методика развития речи младших школьников. – М.: Просвещение, 1985.

6. Vygotsky L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978.

7. Guilford J.P. Creativity // American Psychologist. – 1950. – Vol. 5, No. 9. – P. 444–454.

8. Runco M.A., Jaeger G.J. The Standard Definition of Creativity // Creativity Research Journal. – 2012. – Vol. 24, No. 1. – P. 92–96.

9. Osborn A.F. Applied Imagination. – New York: Charles Scribner’s Sons, 1953.

10. Rodari G. Grammatica della fantasia. – Torino: Einaudi, 1973.

11. Torrance E.P. Torrance Tests of Creative Thinking: Norms-Technical Manual. – Lexington, MA: Ginn and Company, 1974.